

A kevesebb néha több

Jelen tanulmány az XXXIV. OTDK-ra benyújtott „A kevesebb néha több” c. dolgozat alapján készült. A pályamunka Szegeden, a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karán megrendezett helyi fordulón 2018. november 21-én 1. helyezést, Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karán 2019. április 26-án megrendezett országos fordulón pedig 2. helyezést ért el a Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai és Könyvtártudományi Szekcióban. Témavezető: Horváth Péter László, az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar és az SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar oktatója.

Jelen tanulmányban bemutatok és elemzek négy olyan, véletlenszerűen kiválasztott angol nyelvű kutatási beszámolót, melyek valamilyen módon a könnyen érthetőnek szánt információk könnyen érthetőségét vizsgálták.

Kulcsszavak: egyenlő esélyű hozzáférés, könnyen érthető kommunikáció, érthetőség, kutatási beszámolók

BEVEZETÉS

Először röviden bemutatom, hogy hol van a könnyen érthető kommunikáció helye az akadálymentesítésen belül, hogy miért fontos, és hogyan segítheti az értelmileg akadályozott emberek életét. Kitérek a könnyen érthető kommunikációnak mint módszernek a bemutatására is.

Amikor akadálymentesítésről beszélünk, sok minden juthat eszünkbe a témáról. Sokaknak eszébe juthat például egy akadálymentesített épület, ahol a mozgássérült emberek számára a helyiségek könnyen megközelíthetők. Akadálymentesítésnek számít, amikor egy sztenderd szöveget Braille-írással teszünk olvashatóvá látássérült személyek számára.

Vajon hogyan akadálymentesíthetnénk az értelmileg akadályozott emberek életét? Mi okoz nekik nehézséget, társadalmunk miben és hogyan állít akadályokat eléjük? Az akadálymentesítéssel egyenlő esélyű hozzáférést tudunk biztosítani. „Az információ, a szolgáltatás, az épület akkor egyenlő eséllyel hozzáférhető, hogyha az minden ember, különösen a mozgási, látási, hallási, mentális és kommunikációs funkciókban sérült emberek számára kiszámítható, értelmezhető és érzékelhető, és az ezekhez való hozzájutás pedig számukra is akadálymentes” (1998. évi XXVI. törvény). Mint bárki másnak, a fogyatékossgal élő embereknek is joguk van hozzáférni az információkhoz, ahogyan ezt az ENSZ-egyezmény 9. cikke is előírja (ÉFOÉSZ – Inclusion Europe, 2009).

Az értelmileg akadályozott emberek az információhoz való hozzáférés során ütköznek akadályokba, mert az információk észlelhetősége és az információ megértése nehézséget okoz. Számukra a világ sokszor nehezen értelmezhető, mert a mindennapi információk, a sztenderd szövegek gyakran bonyolultak. „A megfelelő információ segít az embereknek, hogy felismerjék saját szükségleteiket. Ez a felismerés segíti őket saját választásaik és döntéseik meghozatalában. Ha az értelmi

fogyatékossgal élő emberek nem jutnak a megfelelő információkhoz, akkor ki-rekesztődnek. Nem lesznek képesek bekapcsolódni a körülöttük történő dolgokba, eseményekbe. Arra kell várniuk, hogy más emberek döntsenek helyettük.” (ÉFO-ÉSZ – Inclusion Europe, 2009, pp. 7). Ezért nagyon fontos, hogy az értelmileg akadályozott személyek könnyen érthető információkhoz jussanak, és az információk birtokában saját döntéseket hozhassak. Az előbbi gondolatból jól látható, hogy az információ hatalom, és szükség van arra, hogy az értelmileg akadályozott embereket is hatalommal ruházzuk fel (Horváth, 2017; Csányi, 2019).

Az értelmileg akadályozott személyek számára megfelelő információk készítésének eszköze a könnyen érthető kommunikáció. A könnyen érthető kommunikáció módszerével a sztenderd szövegek számukra is érzékelhető és értelmezhető formában hozhatók létre, a könnyen érthető kommunikáció szabályrendszerének betartásával. Magyarországon egyelőre kevés tudásunk van a könnyen érthető kommunikációról, és még kevesebb tudományos kutatás támasztja alá azt, hogy a módszer valóban hasznos-e. A könnyen érthető kommunikáció más országokban (pl. a skandináv, az angolszász és a német nyelvű országokban) már jelentős segítséget jelent az értelmileg akadályozott személyek hétköznapjaiban, és számukra is lehetőséget nyújt az egyenlő esélyű információhoz jutásban (Almási, 2018).

A könnyen érthető kommunikáció alkalmazása szabályrendszerre és alapelvekre épül, hiszen azok segítségével lehet az információkat egységesen, az értelmileg akadályozott személyek tényleges igényeinek és képességeinek megfelelően könnyen érthetővé tenni. Az alapelvek összegyűjtését és a szabályrendszer kidolgozását többen is megkísérelték, így különböző nyelveken több szabályrendszert olvashatunk (Freyhoff, Hess, Kerr, Menzel, Tronbacke, & van der Veken, 1998; NHS Scotland, 2007; ÉFOÉSZ – Inclusion Europe, 2009; Maaß, 2015; Bundesministerium für Arbeit und Soziales, 2014). Az Inclusion Europe – mint az értelmileg akadályozott személyeket tömörítő nemzeti szervezetek nemzetközi ernyőszervezete – is kidolgozott egy szabályrendszert nyolc európai ország szakembereinek a közreműködésével, illetve ezen felül egy logót is, ami a könnyen érthető szövegek jelzésére használható. A logóra azért van szükség, hogy a könnyen érthető pl. szövegeket az értelmileg akadályozott emberek könnyen felismerjék, és tudják, hogy ez az az információ, ami nekik szól. A logó használata szabad és ingyenes, de csak azok használhatják, akik betartják a logóhasználat írott szabályait. A logó csak abban az esetben használható, ha a könnyen érthető szöveg könnyen érthetőségét ellenőrizték. Az érthetőség ellenőrzését minden esetben a célcsoport tagjai végzik. Ezt a folyamatot hívjuk lektorálásnak, az ellenőrző személyt pedig anyanyelvi lektornak (ÉFOÉSZ – Inclusion Europe, 2009). Ennek a szakkifejezésnek a kérdését jelenleg Magyarországon még viták övezik. Vannak olyanok, akik úgy vélik, hogy a folyamat ellenőrzésnek, az ellenőrző személyt pedig a könnyen érthetőséget ellenőrző személynek kellene nevezni, hiszen így a kifejezés is könnyebben érthető lenne. Ebben a tanulmányban a „lektor” szakkifejezést fogom alkalmazni. A lektor szerepe a munkafolyamatban elengedhetetlen. A lektorálás munka, és a munkáért fizetni kell. Németországban az anyanyelvi lektorként dolgozó értelmileg akadályozott személyek fizetést kapnak (Bercse, Czakó, Horváth, & Sallai, 2018).

Fontos megemlíteni, hogy amikor a könnyen érthető kommunikációról beszélünk, az „olvasás” értelmezése csak szűkebb értelemben korlátozódik az írott szövegre (írott betűkre, szavakra, mondatokra). Tágabb értelemben mindenféle infor-

máció olvasásáról és megértéséről beszélünk (pl. szituáció, viselkedés olvasása, vagy kinesztetikus, auditív és vizuális úton érzékelhető információk, így pl. rajzok, képek, fényképek [konkrét és absztrakt], piktogramok, logók, mesterséges jelek stb.). A könnyen érthető kommunikáció rendszerében mindezeket együtt, egymást sokszor megsegítve, kiegészítve használjuk az érthetőség maximalizálásának érdekében. Nem kell megragadnunk az írott szövegeknél, de még ott sem, hogy az írott szövegek mellé képeket helyezzünk. Nyugodtan gondolkodhatunk akár hanganyagok és videók készítésében is.

Azt is fontos megemlíteni, hogy a könnyen érthető kommunikáció különböző nyelvi szinteken alkalmazható. Az értelmileg akadályozott gyermekek és felnőttek kommunikációs képességének skálája nagyon széles, ezáltal az igényeik a könnyen érthető üzenetre is nagyon eltérők lehetnek. Minden értelmileg akadályozott személyt más-más anyanyelvi kommunikációs kompetencia jellemez. Így egy adott nyelvi szinten elkészített könnyen érthető üzenetet nem minden értelmileg akadályozott személy fogja megérteni. Elképzelhető, hogy az egyik személynek egy szöveg „túl könnyű”, a másiknak ugyanaz a szöveg még mindig „nehéz”. Amikor a könnyen érthető kommunikációról beszélünk mindenképpen fontos a differenciálás, hogy a célcsoporton belül is mindenki a saját tudásszintjének megfelelő anyagot kapjon, ami biztosítja az információhoz való hozzáférést számára is.

1. A KÖNNYEN ÉRTHETŐ KOMMUNIKÁCIÓ AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

A továbbiakban a könnyen érthető kommunikáció tudományos vizsgálatának néhány aktuális kérdését mutatom be.

Az egyik vitákat kiváltó kérdés a sztenderd üzenet könnyen érthető üzenetre fordításának nehézségeire irányul. Több idegennyelvű cikket is olvashatunk arról, hogy milyen fordítási nehézségek merülnek fel, amikor a sztenderd szövegeket könnyen érthetőre fordítjuk. Ez az adott nyelven belüli fordítási munkafolyamat nagyon összetett. Komoly kihívást jelent pl. az, hogy hogyan lehet a fordítandó szöveg szakmaiságát (pl. a szakkifejezéseket) úgy megőrizni a könnyen érthető változatban, hogy ez utóbbi mégis könnyen érthetővé váljon. Információvesztés nélkül kell megőrizni az eredeti szöveg eredeti tartalmát, olyan módon, hogy közben az új üzenet egyenlő eséllyel érthető legyen a könnyen érthető kommunikáció kiválasztott célcsoportja számára (Bock, 2015 id. Fischborn, 2018; Schum, 2017 id. Fischborn, 2018). A fordítás egyik legnagyobb nehézsége éppen az, hogy az eredeti, sztenderd szöveg tartalmát vissza tudja-e adni a könnyen érthető változat. Sok kritika érte a könnyen érthető kommunikációt azért, mert egyesek szerint ez a módszer csupán lebutítja a sztenderd szövegeket. Más vélemények szerint a módszer inkább szegregálja a könnyen érthető kommunikációt használó személyeket, mintsem integrálja őket. Inkább lecsatolódnak a sztenderd szövegek világáról ahelyett, hogy a könnyen érthető kommunikációt hídként értelmezve, ezen a hídon jutnának el oda (Bock, 2015 id. Fischborn, 2018). Ezekből a nehézségekből is következik az a gondolat, hogy ezt a fajta fordítási munkát – sztenderd és a könnyen érthető szövegek között – szakképesítéshez, továbbá egységesen előírt kompetenciák meglétéhez kellene kötni (Schum, 2017 id. Fischborn, 2018).

A másik aktuális vitát kiváltó kérdéskör magát a könnyen érthető üzenet létrehozását meghatározó szabályrendszert érinti, még precízebben a szabályrendszer nyelvtudományi és gyógypedagógiai/fogyatékoságtudományi megalapozottságát. Az üzenetek befogadónak eltérő nyelvi kompetenciájára figyelemmel a fordítási szabályrendszernek szerteágazónak és részletesnek kellene lennie, miközben fontos, hogy a módszer könnyen alkalmazható legyen, illetve a fordítási szabályok egyértelműen segítsék a fordító munkáját. Vajon megfogalmazható-e egy általános érvényű, nemzeti nyelvek felett álló, mindenre kitérő szabályrendszer a könnyen érthető kommunikációval kapcsolatban? 2014-ben a nyelvész Bettina M. Bock (id. Fischborn, 2018) öt szempont alapján hasonlítja össze a könnyen érthető szövegeket a sztenderd szövegekkel. Ezek:

1. a célcsoport mérete és specifikussága,
2. a szaknyelviség és a témák,
3. a nyelvi komplexitás,
4. a szabályozottság és a kodifikáltság,
5. a kvázi-fordítás vagy szövegalkotás szempontjai.

Szerinte szigorúbb tudományos vizsgálatokra lenne szükség a könnyen érthető kommunikáció szabályrendszerének tudományos kutatások eredményei alapján történő fejlesztéséhez.

2. CÉLOK ÉS MÓDSZEREK

Az eddigiekben röviden megismerkedtünk a könnyen érthető kommunikációval, illetve a módszer kritizálható vagy kérdéseket felvető felületeivel is. Ez azonban minden új innovációnál megfigyelhető.

Szeretném, ha a könnyen érthető kommunikáció Magyarországon is hozzáférhetővé válna a célcsoport számára, és minél több értelmileg akadályozott ember hétköznapiját segítené. Sokkal több tudományosan bizonyított tudásra lenne szükségünk ahhoz, hogy a könnyen érthető kommunikáció biztos alapokon állhasson, és hogy ez a kommunikációs eszköz a célcsoport számára leginkább megfelelő módon létezhessen. Ehhez több tapasztalati kutatást kell a témában végeznünk. Magyarországon még nem végeztek a könnyen érthetőnek szánt információk érthetőségére irányuló kutatást. Nincs könnyű helyzetben az, aki jó kutatási kérdést vagy kutatási feltételezést (hipotézist) szeretne megfogalmazni.

Jelen írás középpontjába négy, véletlenszerűen kiválasztott, angol nyelven megjelent kutatási eredményekről szóló beszámolók kritikus áttekintését helyeztem. Céлом, hogy a feltárt kutatási eredmények tapasztalatait összegezve közelebb kerüljünk annak megfogalmazásához, hogy milyen tapasztalati kutatás lenne a leg-szükségesebb jelen pillanatban.

A kiválasztott publikációkat dokumentum- és tartalomelemzésnek vetem alá. A dokumentum- és tartalomelemzés alkalmas az adatok összegyűjtésére. Lényege a dokumentumokban található tartalmi összefüggések, jellegzetességek feltárása, következtetések megalapozása és levonása (Kóródi, 2011).

A dokumentumok kiválasztásának során az eddigi, angol nyelven hozzáférhető, az információk, szövegek érthetőségét vizsgáló kutatási eredményeket bemutató publikációk közül válogattam. Jelen tanulmányban négy, korábbi kutatási beszámó-

ló másodelemzésére kerül sor. Fontosnak tartom kiemelni, hogy ez a négy kutatási beszámoló nem fedi le teljes mértékben a könnyen érthető információk érthetőségére irányuló eddig folytatott kutatásokat, így eredményeimet fenntartással kell kezelni, hiszen nem adok, és nem kapunk teljes képet.

3. KÜLFÖLDI KUTATÁSOK BEMUTATÁSA

3.1. A könnyen olvasható információ tényleg könnyebben olvasható?

B. Hurtado, L. Jones és F. Burniston kutatásukban (2013) azt szerették volna megtudni, hogy az egészségügyben használt szórólapok és a rajtuk közölt információk az értelmileg akadályozott emberek számára valóban egyenlő eséllyel hozzáférhetőek és érthetőek-e, így adva meg nekik is az esélyt arra, hogy saját kezelésükkel kapcsolatban döntést hozzanak. A kérdés az volt, hogy a piktogramok és a képek mennyire növelik az érthetőséget. Összehasonlították az információközlés két különböző módját: „szöveg és képek” vagy „csak képek”. A „szöveg és képek” azt jelenti, hogy az információt könnyen érthető formában fogalmazták meg, és az érthetőség biztosítása érdekében képekkel magyarázták a szöveget. A „csak képek” nevű módszer alkalmazásakor az írott szöveget a résztvevőknek felolvasták. A felmérésbe negyvennégy olyan enyhén értelmi fogyatékos személyt vontak be, akiket többször beutaltak már olyan pszichológushoz, aki a közösségi beilleszkedés problémakörével foglalkozik.

A kutatók várakozása az volt, hogy az enyhén értelmi fogyatékos emberek a beszéddel kísért „csak képek”-ben bemutatott információkat jobban fogják érteni, mint a könnyen érthető „írott szöveget képekkel kiegészítve”. Az eredmények azt mutatják, hogy a könnyen érthető tájékoztatók használatával javult az érthetőség, de az információközlés módjában, azaz a „szöveg és képek”, illetve a „csak képek” között nem volt szignifikáns különbség. Ezzel együtt a résztvevők az információk nagyobb részét akkor értették meg, amikor számukra a könnyen érthető szövegeket felolvasták, nem pedig akkor, amikor maguknak kellett a könnyen érthető információt (akár kép és szöveg, akár kép formájában) olvasniuk. Ezek alapján javasolják a „csak auditív” variáció érthetőségének vizsgálatát is. Újabb kutatások elvégzéséig az információátadó videók vagy hanganyagok készítését szorgalmazzák az írott szöveg helyett.

3.2. Útmutató a hozzáférhető tartalmú weboldalak készítéséhez értelmileg akadályozott emberek számára

„W3C Kezdeményezés a Hozzáférhetőségért” (angolul: „W3C Web Accessibility Initiative”) című weboldalon megjelent egy iránymutatás arról, hogy egy weboldal hogyan lehet jobb és könnyebben hozzáférhető a fogyatékos emberek különböző

csoportjai számára (W3C Web Accessibility Initiative Guidelines, 1999 id. Karreman, van der Geest, & Buursink, 2007). Ez az útmutatás tekinthető előzménynek Karreman és munkatársai kutatásának tekintetében (Karreman et al., 2007). A kutatók kételkedtek abban, hogy a kiadott anyag elég iránymutatást ad az értelmileg akadályozott személyek egyenlő esélyű hozzáféréseinek tekintetében. Elkészítették egy eredetileg a „W3C Kezdeményezés a Hozzáférhetőségért” weboldal útmutatása alapján készült holland weboldal könnyen érthető változatát, amihez Freyhoff és munkatársai (1998) által kidolgozott útmutatót alkalmazták. Kutatásukban azt vizsgálták, hogy ez a weboldal könnyebben érthető-e az értelmileg akadályozott emberek számára, mint az eredeti. Azt is fontos és kritikus pontnak tartották, hogy a honlap könnyen érthető verziója ne gyakoroljon semmilyen negatív hatást azokra a felhasználókra se, akik nem értelmileg akadályozott emberek. Ezért a kutatást két csoporttal végezték. Az első csoportban olyan értelmileg akadályozott emberek voltak, akik tudtak olvasni, a kontroll csoportban pedig nem értelmileg akadályozott emberek voltak. A kutatás során tehát a holland weboldal két különböző verzióját tesztelték használhatóságai szempontból.

A weboldal könnyen érthető adaptációja egyértelműen növelte a megértést az értelmileg akadályozott emberek körében. A nem értelmileg akadályozott emberekre sem volt semmilyen negatív hatása; sőt volt, amikor náluk is pozitív hatás volt megfigyelhető. Függetlenül attól, hogy a résztvevők a weboldalak melyik verzióját olvasták, az elégedettségük relatíve magas volt. Az értelmileg akadályozott emberek inkább a könnyen érthető weboldalt preferálták, míg a nem értelmileg akadályozott emberek inkább az eredeti, nem adaptált weboldalt. Más szavakkal: mindegyik csoport azt a weboldalt kedvelte jobban, amelyek a saját olvasási és értelmi képességének jobban megfelelt.

A kutatók a kutatási eredmények alapján azt javasolják, hogy legyen a honlapoknak az eredeti tartalom mellett könnyen érthető változata is.

3.3. A kérdőívek használatának feltárása: a képek nem mindig segítik elő a könnyebb érthetőséget

Cardone (1999) kutatásának a célja az volt, hogy egyszerű módszert találjon a tanulásban akadályozott emberek fogyasztói elégedettségének megbízható felmérésére a Tanulásban Akadályozottak Közössége (Community Learning Disabilities) szolgáltatásaival kapcsolatban. A korábban alkalmazott kutatási eszközökkel nyert válaszokat nem találta megbízhatónak. Kutatásában megismételt egy korábbi kutatást (Dagnan, Dennis, & Wood, 1994 id. Cardone, 1999). Ehhez elkészítette a korábbi kutatás kérdőívének csak képekből álló változatát is, majd felmérte, hogy melyik eszköz célravezetőbb. Az volt a feltevése, hogy a szöveges kérdőívvel ellentétben a képes változat teljesen független a receptív nyelvi képességtől, így mindenki számára egyformán érthető és egyenlő eséllyel hozzáférhetővé lesz.

A kutatásban huszonnyolc tanulásban akadályozott személy vett részt, akik már legalább egy éve folyamatosan igénybe vették a Tanulásban Akadályozottak Közössége szolgáltatásait. A kutatásban részt vevő személyek receptív nyelvi képességeit csak az interjúalanyok felénél tudták felmérni a brit képszókészlet skála segítségével (The British Picture Vocabulary Scale, BPVS).

Az eredeti kérdőív (Dagnan et al., 1994 id. Cardone, 1999) tehát egy szöveges kérdőív volt, előre meghatározott válaszokkal, amik közül a kikérdezett személyek maguk választhatták ki a nekik tetsző választ. Például: „Mit érzel, amikor meglátod ... (ápoló neve)?” – válaszlehetőségek: boldog, elfogadható, szomorú. A kérdőív képes változatához a képeket a Makaton szimbólumok (Makaton Symbols) közül válogatták ki, és a képek egy az egyben az eredeti szövegeket helyettesítették.

A jobb szövegértési képességekkel rendelkező résztvevők megbízhatóbb válaszokat adtak a szöveges kérdőív kérdéseire, mint a gyengébb szövegértésű résztvevők. Ugyanez a tendencia volt megfigyelhető a képes kérdőív esetében is.

A kutató megállapítása szerint a gyengébb nyelvi képességű személyeknek a képek használata önmagában nem mindig segíti az érthetőséget. Feltehetőnek tartja, hogy a kép választásában rejtett a hiba, mert nem a megfelelő képeket alkalmazták a kérdőívben. Megfigyelte továbbá azt is, hogy az előre meghatározott válaszok közül egyesek mindig csak egyfajta választ választottak, illetve, ha ez a válasz nem jelent meg opcióként egy adott kérdés esetén, akkor nem tudtak választ adni.

3.4. Felhasználóbarát információ: Megvalósulnak a szándékok?

Codling és Macdonald (2008) kutatásának megértéséhez fontos tudni, hogy a kutatás időszakában a különböző szolgáltatók törvényes kötelezettsége volt olyan formátumban információt szolgáltatni, hogy az hozzáférhető legyen fogyatékos emberek számára is. Ennek nyomán a gyakorlatban több olyan felhasználóbarát információ jelent meg, ami szimbólumokkal, egyszerű képekkel segítette a megértést. A kutatás célja az volt, hogy a tanulásban akadályozott emberek számára készült információkról megállapítsa, hogy azok valóban megkönnyítik-e a megértést a célcsoport számára.

A kutatás során több forrásból származó felhasználóbarát szöveget használtak, és ezek érthetőségét tesztelték. A kutatásban részt vevő, tanulásban akadályozott személyek az ország (Nagy-Britannia) különböző érdekképviselői csoportjaiból kerültek ki.

A kutatás eredményei alapján az látható, hogy a résztvevők megértették a szimbólumokat, a képeket, de nem értették a szimbólumok, a képek és a kontextus viszonyát, nem adtak a szöveghez többletjelentést. Azt állapították meg, hogy a sok szimbólum és kép túl sok felesleges információt tartalmaz, és ilyenkor a célcsoport figyelme az eredeti üzenetről elterelődik. A kutatásából kiderült, hogy a szimbólumok jelentése nem egyértelmű: a tanulásban akadályozott személyek nem mindig azt a jelentést kapcsolják hozzá, ami a közlő szándékában állt. A kutatók megállapítása szerint sokszor az is bonyolítja az információ feldolgozását, hogy egy-egy dokumentumban nem egy kiemelt témára fókuszálnak, hanem több témát igyekeznek bemutatni. Szerintük nem ajánlott túl sok információt feldolgozni egy dokumentumon belül, a szövegnek arra kell koncentrálni, amit közölni akar, a részletező vagy kiegészítő információkhoz pedig a videókat javasolják, mivel a videók könnyen elérhetőek és könnyebb bennük az információt megmagyarázni. A kutatás alapján továbbá azt is indítványozzák, hogy a célcsoportot segítsék a megértési folyamatban, magyarázzák el az információ lényegét és jelentőségét.

Codling és Macdonald (2008) több olyan dolgot is megfogalmaznak az eredményeik között, ami ma már a könnyen érthető kommunikáció szabályrendszerének részét képezik. Ilyen például, hogy a legegyszerűbb, legkevésbé bonyolult információk átadására kellene törekednünk, illetve a képek érthetőségét is ellenőriztetni kell a célcsoporttal.

Ezzel kapcsolatban érdekes megfigyelni a változást: ahogy haladunk az időben, látható, hogy míg Cardone-nél (1999) még fel sem merül a lektorálás kérdésköre, addig Poncelas és Murphy (2007) kutatásának nyomán Codling és Macdonald (2008) már ebben az irányban haladnak, amikor felhívják a figyelmet arra, hogy a szimbólumok és a képek érthetőségét a célcsoporttal tanácsos lenne használatba helyezés előtt ellenőriztetni.

4. A KUTATÁSOK REFLEKTÍV ÉRTÉKELÉSE

Hurtado és munkatársai (2013) kutatását hasznosnak látom. Kutatásuk eredményei alapján a könnyen érthető kommunikáció fejlesztésére tesznek javaslatot. Javasolják, hogy ne ragadjunk meg a könnyen érthető kommunikáció módszerével írott szövegeknél és a képi megsegítésnél, hanem az auditív információátadás lehetőségeit is térképezzük fel. Ezzel a gondolattal, a kutatás eszközeként használt tájékoztató szöveg hiányosságait megfigyelve, logikus irányban haladnak tovább, hiszen kutatásuk során azt vették észre, hogy az auditív támogatás nagyban segíti a megértést.

Karreman és munkatársai (2007) kutatásából a kontrollcsoport összetételének kérdését emelem ki. A kontrollcsoportban a nem értelmileg akadályozott személyek az értelmileg akadályozottak hozzátartozói vagy valamilyen vonatkozásban ismerősei voltak. Ezért felvetődik a kérdés, hogy mennyire ítélkeztek a könnyen érthető verzióról objektíven. Az épértelmű emberek sokszor degradálónak érzik, ha egy olyan szöveg lesz számukra is könnyebben érthető, amit eredetileg és szándékolatlan értelmileg akadályozott embereknek készítettek a könnyebb megértés érdekében. Ezért javaslom, hogy egy ilyen típusú kutatás esetén olyan kontrollcsoporttal dolgozzunk, akik nem ismerik sem a könnyen érthető kommunikációt, sem az értelmileg akadályozott emberek világát. Érdekes lenne megfigyelni, hogy az előbb említett esetekben is egyértelműen a nem könnyen érthető verziót részesítenék-e előnyben.

Cardone (1999) maga is megfogalmazza a következtetései során azokat a korlátokat, amelyeket a kutatás eredmények értelmezésekor figyelembe kell venni. Olyan elégedettséget mérő kérdőívet vett alapul, aminek a nem érthetősége már egy korábbi kutatásban beigazolódott. Az valóban megfogalmazódott benne, hogy a kérdőívet könnyebben érthetővé kellene tenni, de ezt egyedül azzal próbálta elérni, hogy az információkat szöveg helyett képekben adta át. A képi támogatásnak, vagy a csak képekben történő információátadásnak nem csupán abból kell állnia, hogy veszünk egy szöveget, és ahhoz általunk jónak vélt képeket kapcsolunk. Ez a munkafolyamat komoly ellenőrzést igényel. Meg kell győződnünk arról, hogy az általunk választott képek megfelelnek-e a céljainknak, és azt az információt közvetítik-e, amit átadni kívánunk. A kutató a képek kiválasztását sem indokolta meg, és bár ez a kutatás nem a könnyen érthető kommunikáció szabályait vette alapul, a képek lektorálása egy értelmileg akadályozott személlyel mindenképpen célszerű lett volna. Alapvetően azt gondolom, hogy a kutatás eredményei nem támasztanak

alá mást, mint azt, hogy a kutatásban használt elégedettséget felmérő kérdőív képes változata sem lett könnyebben érthető. Ez a kutatás felhívta arra a figyelmemet, hogy mennyire fontos, hogy a kutatás jól előkészített, megalapozott legyen, és megfelelő, ellenőrzött (lektorált) kutatási eszközökkel dolgozzunk.

Codling és Macdonald (2008) kutatása meglévő szövegek felülvizsgálatára szolgált, a különböző anyagok ellenőrzése pedig kiemelt fontosságú. Egyes anyagokat kritikával illetnek, felhívják a hibalehetőségekre a figyelmünket, és egyben gyakorlatot megsegítő javaslatokat is tesznek. Ilyen például az, amikor a képanyagok körültekintőbb és ellenőrzöttebb megválasztására ösztökélnék, vagy amikor azt ajánlják, hogy egy információhordozó eszközzel egy-egy gondolatot próbáljunk meg közvetíteni, ahelyett, hogy túl sok információt zsúfolnánk egy anyagba.

5. A KUTATÁSI BESZÁMOLÓK SZUBJEKTÍV TANULSÁGAI

Álláspontom szerint a tanulságok tömören a következők:

- minél többféle információt kell könnyen érthetően is hozzáférhetővé tenni;
- a jól végzett lektorálásnak lényeges szerepe van;
- a fordítói és a könnyen érthető szövegek írását célzó tevékenységet képesítés megszerzéséhez kellene kötni;
- a könnyen érthető kommunikáció módszerét folyamatosan fejleszteni kell.

Összefoglalásként megállapítható, hogy Magyarországon is szükség van mindeki számára érthető jogi nyelvre, egyenlő eséllyel hozzáférhető egészségügyi tájékoztatókra, weboldalakra és elégedettséget felmérő kérdőívekre.

Kitekintésként Magyarországon az alábbi két ok miatt javaslom tudományos kutatások elvégzését:

1. Magyarországon a könnyen érthető kommunikáció érthetőségét vizsgáló kutatás gyakorlatilag még nem született (Almási, 2018). Elengedhetetlenül fontos lenne, hogy ne csupán a külföldi eredményekre támaszkodhassunk a magyar nyelvű könnyen érthető információk készítésekor. Időszerű, hogy empirikus kutatásokat végezzünk a könnyen érthető kommunikációnak mint módszernek a hatékonyságáról, az eredményességéről.
2. A könnyen érthető kommunikáció nem más, mint amikor a közlő az üzenetét a befogadó nyelvi kompetenciájához igazítja. A könnyen érthető üzenet a nyelv egyik megjelenési formája. Különösen fontos kérdés, hogy lehetnek-e adott nemzet nyelvétől függő eltérések a nyelven belüli fordításra vonatkozó szabályokban. Amíg az egyik nyelv esetén egy szabály kiemelt fontosságú lehet, addig előfordulhat, hogy ugyanaz a szabály egy másik nyelv esetén elhanyagolható. A szabályrendszer nyelvenként eltérő, nyelvspecifikus szabályokat is tartalmazhat.

A fentiek alapján az alábbi két kutatási irányra teszek javaslatot:

1. A könnyen érthető üzenet megformálására vonatkozó szabályok (szabályrendszer) tudományos vizsgálata.

A ma létező, magyar nyelven hozzáférhető, a könnyen érthető kommunikációra vonatkozó szabályrendszer (ÉFOÉSZ – Inclusion Europe, 2009) szabályai tudományosan nem alátámasztottak, azokat a szabályrendszerek készítői a mindennapi tapasztalataik alapján fogalmazták meg. A szabályrendszerben olyan szabályokra van szükség, amelyek bevalását tudományosan alátámasztott kutatások bizonyítják. A szabályelemeket gyakorlati tesztelésnek kell alávetni. Itt fontos megjegyezni, hogy Magyarországon olyan szabályrendszert alkalmazunk, amit nem a magyar nyelv törvényszerűségei alapján dolgoztak ki. Ezért szükség lenne annak a megvizsgálására is, hogy azt milyen módosításokkal, illetve a magyar nyelvre jellemző speciális szabályokkal kellene kiegészíteni.

2. A könnyen érthető üzenetek könnyen érthetőségének tudományos vizsgálata.

Egy másik kutatási irány a már létező könnyen érthető üzenetek érthetőségének a vizsgálata. Nagyon sok anyagi és humán erőforrást fektetnek nemzetközi szinten a könnyen érthető kommunikáció elterjesztésébe, és ez a cél Magyarországon is. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy ezeket az erőforrásokat akkor lehet nagyobb eséllyel mozgósítani, ha biztosan tudjuk, hogy a módszer szükséges, hatékony, és valóban megoldja az értelmi sérült személyek információkhoz való nagyobb esélyű hozzáférését.

Bízom abban, hogy jelen tanulmánnyal hozzájárulhatok a könnyen érthető kommunikációnak mint módszernek a hazai kutatásához és fejlesztéséhez.

Irodalom

1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról.
 Almási L. (2018). *Könnyen érthető kommunikáció – annotált bibliográfia*. Budapest: ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Bercse L., Czákó T., Horváth P. L., & Sallai I. (2018). Könnyen érthető kommunikáció: ellenőrzés – lektorálás. In Gereben F.-né, & Cserti-Szauer Cs. (szerk.), *Tanulmánykötet Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete 46. Konferenciáján elhangzott előadásokból*. Budapest: Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete – ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Bundesministerium für Arbeit und Soziales (2014). *Leichte Sprache. Ein Ratgeber*. Berlin: Bundesministerium für Arbeit und Soziales – Netzwerk für Leichte Sprache.
- Cardone, D. (1999). Exploring the use of question methods: pictures do not always help people with learning disabilities. *The British Journal of Development Disabilities*, 45(89), 93–98. <https://doi.org/10.1179/096979599799155894>
- Codling, M., & Macdonald, N. (2008). User-friendly information: does it convey what it intends? *Learning Disability Practice*, 11(1), 12–17. <https://doi.org/10.7748/ldp2008.02.11.1.12.c8193>
- Csány J. (2019): *Participatív kutatás photovoice módszerrel magas támogatási szükségletű személyek körében*. Szeged: SZTE Juhász Pedagógusképző Kar Gyógypedagógus-képző Intézet.
- ÉFOÉSZ – Inclusion Europe (2009). *Információ mindenkinek – A könnyen érthető kommunikáció európai alapelvei*. Budapest – Brüsszel: ÉFOÉSZ – Inclusion Europe.
- Fischborn R. (2018). „Megnyílik egy rendkívüli út és megváltoztatja a történetet.” *Annotált bibliográfia a KÉK külföldi helyzetértékelésének bemutatására*. Budapest: ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.

- Freyhoff, G., Hess, G., Kerr, L., Menzel, E., Tronbacke, B., & van der Veken, K. (1998). *Make It Simple, European Guidelines for the Production of Easy-to-Read Information for People with Learning Disability*. Brussels: ILSMH European Association.
- Horváth P. L. (2017). Érthető számodra a világ? Ha nem, tedd érthetőbbé! *Carissimi*, 8(5), 8–10.
- Hurtado, B., Jones, L., & Burniston, F. (2013). Is Easy Read information really easier to read? *Journal of Intellectual Disability Research*, 58(9), 822–829. <https://doi.org/10.1111/jir.12097>
- Karreman, J., van der Geest, T. M., & Buursink, E. (2007). Accessible website content guidelines for users with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 20(6), 510–518. <https://doi.org/10.1111/j.1468-3148.2006.00353.x>
- Kóródi M. (2011). *Turizmus kutatások módszertana*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Maaß, C. (2015). *Leichte Sprache Das Regelbuch*. Berlin: LIT Verlag.
- NHS Scotland (2007): *Guidance for Making Written Information Easier to Understand*. h.n.: 'Making Things Clearer' Group – NHS Scotland.
- Poncelas, A. & Murphy, G. (2007). Accessible Information for People with Intellectual Disabilities: Do Symbols Really Help? *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 20(5), 466–474. <https://doi.org/10.1111/j.1468-3148.2006.00334.x>

HEGYOLDAL (1914)